

NY MUSIK

Aldo Clementi

– samtliga stråkkvartetter

Vom Himmel hoch (1999)

Tribute (1988)

Reticolo:4 (1968)

Satz (1998)

Satz 2 (2001)

Ricercare (2002)

Canone circolare (2006)

—paus—

Invenzione 4 (2003)

Canone (1997)

Duetto (1983)

Canone circolare

Turmuhr (1995)

Canone

Momento (2005)

Bozzinikvartetten

Nadia Francavilla, Clemens Merkel – violin

Stéphanie Bozzini – viola, Isabelle Bozzini – cello

Lördag den 22 november 2008, kl.17.00

Caroli församlingshem, Skolgatan 1, Borås

Entré 50:-
Medl. fri entré

Under senare år har **Aldo Clementis** (f.1925) verk vid flera tillfällen tagit sin utgångspunkt i Luther-psalmer, såsom i ensembleverket ...*im Himmelreich* (1993) och *Aus tiefer...* för damröster och instrument (2004), liksom i *Vom Himmel hoch* (Sv. ps. 125) för klaver eller fyra instrument (1999). Verket har åtta delar och i var och en av dem presenteras psalmens fyra fraser samtidigt i fyra olika tonarter (vilka förändras efter ett rullande schema), i fyra olika tempon och med skiftande insatsavstånd. Härigenom får helheten formen av ett tinglas – ”clessidra”, ett ord som ofta dyker upp hos Clementi – så att musiken klingar glesare i början och slutet, men komprimeras mot mitten där den också vänder. Således hör vi melodin baklänges i de fyra första kanonerna och därefter så som vi är vana vid att höra den. Varje kanon upprepas direkt, som en skugga, knappt hörbar. Slutligen kan hela verket spelas tre gånger i ett stegvis fallande tempo, vilket dock inte sker här.

Större delen av Clementis kammarmusik är komponerad för kraftigt blandade besättningar, speglade dels en säregen klanglig sensibilitet, dels en önskan om att tydliggöra varje stämma i den täta, polyfona väven. Med enbart stråkklinger begränsas färgpaletten och tonsättaren tvingas arbeta med gråskalor i mer finstämda nyanser. Så sker i *Tribute* (1988), som är en kanon i åtta stämmor. Varje musiker spelar således kanon med sig själv. Stycket spelas tre gånger med skiftande klangfärg medan tempot steglöst halveras. Byggstenarna i detta invecklade spel är dock de allra vanligast möjliga, nämligen Happy Birthday To You, som presenteras i två tonarter i samtliga fyra omvändningar, (det blir åtta det). *Tribute* komponerades till tonsättarkollegan Elliott Carters 80-årsdag (Carter är för övrigt still going strong och fyller 100 år den 11 december).

”Beträffande yrkeskunskap”, skriver Clementi i *Om min musik* (1973), ”var det nödvändigt att börja om från början och från det stilistiskt utsägliga: en fint utarbetad sammanfogning av mikroskopiska detaljer i ett virrvarr, ett mållöst continuum, en väv, en förstklassig vävnad som inte bara kunde garantera en fin kädnad (...) utan också kunde motstå slitage, missbruk, smörja och vanställdhet. Den tätspunna komplexiteten (och avsiktliga krångligheten) i den skulle också kunna motverka alla godtyckliga intrång utifrån.

Allt detta kan uppnås bara genom en utomordentligt tät kontrapunkt, som förvisar ’stämmorna’ till ohörbara, kadaverliknande mikroorganismers skamliga roll.

Händelsernas gång måste uttrycka bara sig själv: stora fluktuationer hindrar den bara. De är den betydelselösa dialektikens karikerade bottenats.

Allt flyter likadant i den mest absoluta orörlighet. Runt om oss rör sig verkligheten redan mer än tillräckligt: varför försöka imitera den?

Slutet uppkommer naturligt ur mättnad och utmattning, men det är aldrig definitivt: genom en tröstlös kännedom hamnar vi plötsligt i det oändliga och eviga.”

Just sådana statiska och oavbrutet föränderliga klanger som här beskrivs – svävande, dallrande som spindelnät för vinden – möter oss i konsertens äldsta verk, *Reticolo: 4* från 1968. Titeln på denna verkserie betyder Nätverk, siffran anger antalet spelare. Under det flortunna ytskiktet rör sig en oöverskådligt myllrande musik i sammanlagt 24 stämmor, som interpreterna måste utarbeta efter noggranna anvisningar. Stycket spelas flera gånger med ständigt nya klangfärgskombinationer och gränsen mellan de olika repetitionerna markeras av att småfiolerna spelar uthållna klanger på lösa strängar. Nätverket är tunt, volymen låg – musiken närmar sig ett väsende invid tystnadens gräns.

Bredvid sina något större stråkkvartetter har Clementi även komponerat några miniatyrer. Till dessa hör *Satz* (1998), skrivet till kollegan Ennio Morricone 70-årsdag (främst känd för sin filmmusik; ni vet han med Clintan-filmerna och ”hui-uu-uu”). Som vanligt rör det sig om en avstannande kanon, där alla instrument spelar samma lilla melodi i samtliga omvändningar.

Satz 2 skrevs inför 200-årsminnet av operatörsättaren Vincenzo Bellinis födelse år 1801, och utgår från ett Bellini-fragment om fem tonhöjder, som på hävdvunnet maner vrids och vänds på alla ledder i en fyrstämig kanon, vilken i sin tur vrids och vänds och antar fyra olika gestalter. Dessa fyra avsnitt spelas i ordningen I, II, III, IV, III, II, I under ett steglöst bortdöende, vad gäller såväl tempo som dynamik, för övrigt precis samma grundformel som brukas i *Satz*.

Ricercare (2002) bygger på endast lätt modifierad lärksång. Det är skrivet för gitarr och är en fyrstämig sats där stämmorna rör sig på skilda dynamiska nivåer. Stycket har fyra delar, som dock spelas utan mellanliggande pauser. Varje del består av en dubbelkanon – mellan stämmorna 1 och 3 respektive 2 och 4 – som båda utspelar sig på tritonusavstånd. I varje del upprepas också dessa kanoner, med samma notvärden, men med helt andra insatsavstånd. Tempot är konstant fluktuerande och sjunker mot mitten av varje del, för att åter stiga mot slutet, medan tonhöjden sjunker en liten sekund för varje del. Liksom i många av Clementis senare verk är själva tonhöjdsorganisationen klar som lärksång, det är uppenbart hur han har gått till väga. När det däremot gäller det rytmiska tillvägagångssättet tycks det vila på abstrus matematik och vara höljt i dunkel.

Canone circolare (2006), konsertens yngsta verk, är just en cirkelkanon – eller evighetskanon om man så vill – för fyra valfria instrument. Ett litet oansenligt smycke av hög karat.

Invenzione 4 (2003) är en konstfullt enkel men sinnrik skapelse. Ett litet tretonsmotiv presenteras i fyra lager, och det är framför allt spelet med notvärdena som står för variationen. Ett under av koncentration, en långsamt gungande musik som flyter fram på de dyningar som de lika långsamma tempoförändringarna skapar – ett slags ”Lugubre gondola” (Liszt) eller kanske ”Barcarola Eccentrica” (Skempton). Komponerat för piano visserligen, men liksom *Ricercare* är det en i grunden abstrakt konstruktion som kan anta skiftande klangliga skepnader. Stycket slutar där det börjar och skulle mycket väl kunna tänkas fortsätta från början igen i evig rundgång.

Canone (1997) utmärker, sig bredvid *Satz*, genom sin varierade och rörliga rytmik, vilken helt enkelt beror på det material tonsättaren utgått ifrån, i detta fall ett fragment av Giovanni Platti (1692–1763). En verklig miniatyr.

Duetto (1983) är komponerat för flöjt och klarinett samt två instrument ”in eco” – som alltså skall klinga mycket svagt – men kan framföras av valfria instrument. Musiken bygger på en tysk folkvisa, hos oss känd som psalm 364, Kom, helge Ande, till mig in.

Turmuh (1995) tillkom under en längre stipendievistelse i Berlin och är komponerat för stort klockspel av den typ som ibland finns i rådhus och kyrkor. Stycket bygger på samma Luther-psalm som *Vom Himmel hoch*, dock i en något annorlunda variant, och skulle rentav kunna betraktas som en enklare, komprimerad förstudie till samma verk.

Momento (2005) är i all sin enkelhet en ofantligt intrikat historia, precis som vanligt alltså. Glaspärlspelaren visar fram sitt material i hela dess kaleidoskopiska skönhet, men briljerar inte för ett ögonblick med sin teknik. Utgångspunkt är dedikanten GERArD pApE och tonerna GEADAE, vilka utvidgas till ett hexakord på de ”vita tangenterna”: DFACEG. Mellan de båda violinerna utspelar sig en spegelkanon. Resterande sex toner (Ass, Cess, Ess, Gess, B, Dess), en annan ”tonart” således, dyker upp i violans och cellons retrograda spegelkanon. Därefter tas alltihop om en gång till, men nu sjunker hela bygget en halvton och de båda kanonerna försiggår mellan violin och cello respektive violin och viola. Därefter tas alltihop om en gång till, nu i ursprunglig tonhöjd och med ursprunglig stämfördelning. Men detta är bara det yttre skalet, därinnanför döljer sig en mängd speglingar, förskjutningar och symmetrier. Slutligen tas hela stycket om, två gånger om, med stegvis sjunkande tempo och dynamisk nivå. Men allt det där kan man vederbörligen strunta i. Det är bara att njuta av ett mästerverk av en vis gammal Homo ludens, eller som Peter Hansen beskriver honom: ”Denne spjuveraktige pojke som fått de tröttaste toner att skratta och må gott medan hans jämnåriga kolleger tävlat om vem som kan få romantiken att gå under fortast. En Guds speleman och alltid en källa till glädje.”